

tvorbě“, nikoliv o vlastní tvorbě formálních pramenů práva, typických pro českou právní kulturu.

Dojde-li po proběhlém řízení Ústavní soud k závěru, že zákon nebo jeho jednotlivá ustanovení jsou v rozporu s ústavním zákonem nebo že jiný právní předpis, resp. jeho jednotlivá ustanovení jsou v rozporu s ústavním zákonem nebo zákonem, rozhodne nálezem, že takový zákon nebo jiný právní předpis, resp. jejich jednotlivá ustanovení se zrušují dnem, který v nálezu určí.

V rámci činnosti Ústavního soudu ČR se jedná o vydávání nálezů, k nimž je příslušné plénum soudu. Dojde-li Ústavní soud v průběhu soudního řízení k závěru, že zákon nebo jeho jednotlivá ustanovení jsou v rozporu s ústavním zákonem, rozhodne, že takový zákon nebo jiný právní předpis (nebo jejich jednotlivá ustanovení) se zrušují dnem, který v nálezu určí. Pokud by orgán, který daný předpis (či jeho ustanovení) vydal, nepřijal vhodné nápravné opatření, pozbude po uplynutí dané lhůty protiústavní ustanovení účinnosti bez náhrady.

4.5 Tvorba práva

O tvorbě práva jako cíleném a komplexním procesu hovoří v souvislosti se vznikem normativních právních aktů (ústava, zákony atd.), neboť ty tvoří i sankcionuje stát, resp. normotvorné státní orgány.

Tvorba právních norem bývá vyvolána určitým podnětem (např. ekonomickým cílem či potřebou podřídit se mezinárodnímu závazku), kdy vzniká potřeba norem vytvářejících prostředí, v kterém lze daného cíle dosáhnout. Tvorba práva je tedy vždy determinována dosažením určitého účelu (ovšem v pozadí tohoto procesu můžeme pozorovat též individuální, skupinové, stranické či společenské zájmy).

Při tvorbě práva se zpravidla zohledňují určité vzory, standardy chování či symboly platné v době vydání právní úpravy. Je respektováno také právní vědomí, názory dané doby, respektive fungování určité právní úpravy v jiném (podobném či příbuzném) národním právním řádu.

4.5.1 Formální náležitosti

Především je nezbytné přesně vymezit, které orgány v ČR mají *normotvornou pravomoc* a jaký je rozsah této pravomoci. Pravomocí se rozumí způsobilost státního orgánu řešit právním způsobem vydání normativních, popř. individuálních aktů. Důsledkem této úpravy je, že právní normu může vydat jen příslušný státní orgán.

Kompetence při tvorbě právních norem je tak dána určením pravomocí a vjadřuje okruh společenských vztahů, v kterých je státní orgán způsobilý k úpravě příslušného společenského vztahu normou práva.

Další formální nezbytností je úprava normotvorné procedury – od podání legislativního návrhu až po publikaci normy ve Sbírce zákonů ČR.

4.5.2 Průběh legislativního procesu při tvorbě zákonů

Průběh legislativního procesu při tvorbě u zákonů lze rozdělit do několika fází v časové posloupnosti:

- a) příprava legislativního návrhu;
- b) projednání zákona v parlamentu;
- c) schválení zákona;
- d) podepsání zákona;
- e) zveřejnění zákona.

Jako první se zpracovává *legislativní záměr*. Ten spočívá v rozhodnutí o přípravě právního předpisu. Důležitá je zákonodárná iniciativa. Zákonodárné návrhy většinou předkládá vláda, což vyplývá mj. z její odbornosti a personálního vybavení.

Poměrně často se také uplatňují návrhy poslanecké, které někdy mohou dublovat vládní iniciativu. Průběh legislativního procesu zčásti upravuje Ústava ČR; podrobnější úpravu obsahuje Jednací řád Parlamentu ČR.

Při přípravě návrhu zákona se vychází z analýzy společenských poměrů, ze zhodnocení účelnosti a z reálnosti právní úpravy. Připomínkové řízení má odstranit eventuální nedostatky a rozpory. K vypracování připomínek jsou příslušné orgány státní správy, do jejichž resortů věcně daná úprava spadá (to je dáno zejména kompetenčním zákonem – viz kapitola II). Postup ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy při tvorbě a projednání připravovaných právních předpisů, jakož i požadavky týkající se obsahu a formy připravovaných právních předpisů jsou stanoveny v *Legislativních pravidlech vlády*, přijatých ve formě usnesení vlády z roku 1998 (průběžně novelizovaných). Projednaný návrh se předkládá vládě, kde jej nejprve projedná legislativní rada vlády a zaujme k němu stanovisko. S tímto stanoviskem se návrh dostává na jednání samotné vlády a je předmětem hlasování.

Návrh zákona schválený většinou přítomných členů vlády v jejím usnášení-schopném složení obdrží předseda Poslanecké sněmovny. Ten přikáže, aby návrh zákona *projednaly poslanecké výbory*, a zašle jej všem poslancům. Ve výborech je návrh zdůvodněn předkladatelem, což činí zpravidla ministr, nebo se souhlasem výboru jeho náměstek. Všichni poslanci mohou písemně sdělit výborům své připomínky. Po projednání zpracují výbory své zprávy, které se postupují jednání pléna. Je pravidlem, že návrh zákona prochází *trojím čtením*, kdy zejména po prvním čtení jsou formulovány připomínky, s nimiž je možno vrátit návrh předkladateli k dopracování či úpravě. Po odstranění nedostatků následuje čtení druhé a třetí.

K přijetí zákona *hlasováním* je třeba prosté většiny z přítomných poslanců Poslanecké sněmovny (v případě ústavních zákonů, resp. ústavy a ratifikace mezinárodních smluv, se podle čl. 10 Úst vyžaduje kvalifikovaná většina 3/5 všech

poslanců Poslanecké sněmovny). Po schválení zákona Poslaneckou sněmovnou přichází zákon do Senátu, kde probíhá v podstatě obdobná procedura (se zjednodušením počtu čtení). V případě, že Senát neschválí zákon odhlasovaný Sněmovnou, vrací se zákon do Poslanecké sněmovny, která může buď rozhodnout o úpravě podle požadavku Senátu, nebo přistoupit k hlasování bez úprav. Senát může být přehlasován absolutní většinou všech poslanců Sněmovny, hlasujících pro jeho opětovné přijetí.

Zákony *podepisují* (podle platné právní úpravy) prezident, předseda Poslanecké sněmovny a předseda vlády. Zákon neřeší právní význam těchto podpisů. Prezident republiky má *právo suspenzivního veta* (může zákon vrátit Poslanecké sněmovně k přepracování). Prezidentovo veto může být odvráceno novým hlasováním v Poslanecké sněmovně, kdy je nutný nadpoloviční souhlas všech poslanců.

Rozesílání zákonných předpisů a jejich *publikace* je konečnou fází, bez níž by předcházející činnosti byly samoučelné. Oficiálním orgánem pro publikaci je *Sbírka zákonů*. Publikace spočívá v rozesílání povinných a dalších výtisků Sbírky. Rozesílání dává jednak možnost seznámit se se zněním normativního aktu (od toho se odvíjí platí zásada „neznalost zákona neomlouvá“), jednak je nutnou podmínkou jeho platnosti. Právní předpis nabývá platnosti vyhlášením ve Sbírce zákonů.

4.6 Publikace pramenů práva

Dne 1. 1. 2000 nabyl účinnosti zákon upravující způsob vyhlásování právních předpisů, mezinárodních smluv a rozhodnutí ústavních institucí (zákon č. 309/1999 Sb., o sbírce zákonů a o Sbírce mezinárodních smluv, který zrušil zákon č. 545/1992 Sb., o Sbírce zákonů ČR). Zákon zavede *dva publikační instrumenty pro prameny českého práva*, a to Sbírku zákonů a Sbírku mezinárodních smluv.

Ve *Sbírce zákonů* se vyhláší jednak právní předpisy, jednak další právní akty státních orgánů. Právní předpisy se vyhláší zásadně tím, že se ve Sbírce zákonů uveřejní jejich plné znění. K těmto právním předpisům patří:

- ústavní zákony,
- zákony,
- zákonná opatření Senátu,
- nařízení vlády,
- vyhlášky, právní předpisy vydávané ministerstvy, jinými ústředními správními úřady a Českou národní bankou.

- Pokud jde o další akty státních orgánů, ve Sbírce zákonů se vyhláší:
- nálezy a sdělení Ústavního soudu (ve stanovených případech),
 - usnesení Poslanecké sněmovny (popř. sdělení předsedy Poslanecké sněmovny, že se poslanci na své první schůzi o zákonném opatření Senátu neusnesli),
 - rozhodnutí prezidenta republiky, usnesení komor Parlamentu a usnesení vlády (ve stanovených případech),
 - sdělení ministerstev, jiných ústředních správních úřadů nebo České národní

banky o skutečnostech a platných rozhodnutích (pokud povinnost takto je vyhlásit stanoví zvláštní zákon),

- úplná znění ústavních zákonů a zákonů (na základě zákonného zmocnění).

Ve *Sbírce mezinárodních smluv* jsou kromě mezinárodních smluv vyhlášeny i jiné skutečnosti důležité pro jejich provádění, jakož i rozhodnutí mezinárodních orgánů a organizací. Uvedené dokumenty se vyhláší sdělením Ministerstva zahraničních věcí, a to (kromě výjimek stanovených zákonem) uveřejněním jejich plného znění. Pokud jde o jazyk, v kterém se mezinárodní smlouvy ve Sbírce vyhláší, platí pravidlo, že se vždy uveřejní ve znění, které je podle mezinárodního práva rozhodné pro jejich výklad. Zároveň se smlouva zveřejní v českém jazyce.

Co se týče *pravidel pro vydávání* Sbírky zákonů a Sbírky mezinárodních smluv, je třeba upozornit na následující:

- sbírky se vydávají v postupně číslovaných částkách označených pořadovými čísly, jejichž řada se uzavírá koncem každého kalendářního roku;
- připouští se, aby rozsáhlé přílohy právních předpisů či mezinárodních smluv byly vyhlášeny v samostatných přílohách částek;
- názvy Sbírka zákonů (v zákonné zkratce Sb.) a Sbírka mezinárodních smluv (Sb. m. s.) je dovoleno užívat jen pro označení příslušné sbírky;
- právní předpisy a další akty státních orgánů se vyhláší nejpozději do 30 dnů ode dne jejich doručení Ministerstvu vnitra ČR.

5. Právní normy

Právní normy představují základní a elementární skladebnou jednotku právního normativního aktu. Jsou nejmenšími částmi právního řádu, neboť obsahují jednotlivá pravidla chování, vyznačující se:

- všeobecnou závazností,
- vynutitelností (v případě nedodržení pravidla následuje postih stanovený právem),
- normativností (dané chování je normováno v podobě abstraktního pravidla).

Právní předpisy, v kterých jsou právní normy obsaženy, mají také *ne-normativní části*, jimiž bývají slavnostní proklamace v preambulích, politická prohlášení či konstatování. V jistém ohledu zařazování těchto částí do právních předpisů snižuje jejich srozumitelnost a oslabuje vědomí závaznosti právních předpisů jako takových.

■ 5.1 Právní normy kogentní a dispozitivní

Rozlišování mezi právními normami kogentními a dispozitivními, typické pro právo soukromé, souvisí se základním definičním znakem práva, jímž je jeho vynutitelnost.

Kogentní právní norma, zvaná též kategorická či imperativní (*ius cogens*), je taková právní norma, která působí bezpodmínečně. Účastníci právního vztahu si pod sankcí neplatnosti nesmějí ujednat nic, co by kogentní právní normě odporovalo. Kogentní právní norma tedy musí být vždy aplikována na skutkovou podstatu, kterou upravuje.

Naproti tomu *dispozitivní* právní norma (*ius dispositivum*) působí podmíněně, resp. subsidiárně, tj. pro případ, že si strany smlouvy neujednaly něco jiného. V případě dispozitivních právních norem dává právo přednost vůli stran.

Rozdíl mezi kogentní a dispozitivní normou tedy nespočívá v jejich platnosti, nýbrž v tom, zda zákon stranám dovoluje (v případě dispozitivní právní normy), aby si svůj vztah upravily jinak, než stanoví právní norma, tj. autonomně, smlouvou. Vůle stran smlouvy má teoreticky přednost i tehdy, shoduje-li se jejich smluvní ujednání s dispozitivním ustanovením zákona. Není-li však smluvní úprava, působí dispozitivní právní norma bez dalšího a je vynutitelná státní mocí.

Pro rozlišení kogentních a dispozitivních právních norem neexistuje obecné pravidlo. Je však jisté, že právní norma, která něco stanoví s dovětkem „jinak je smlouva neplatná“, je kogentní. Naopak právní norma, která něco stanoví s dovětkem „nebylo-li dohodnuto něco jiného“, je dispozitivní. Jinak je třeba příslušný druh právních norem rozeznávat pomocí interpretace a často intuitivně, resp. na základě zkušenosti. Přitom lze přibližně stanovit pravidlo, že v pochybnostech je možno soudit, že norma soukromoprávní je dispozitivní, kdežto norma veřejnoprávní je kogentní.

■ 5.2 Struktura právní normy

Právní norma má i svoji logickou strukturu, kterou tvoří tři části:

- a) hypotéza;
- b) dispozice;
- c) sankce.

Hypotéza právní normy stanoví podmínky, za kterých se má realizovat určité konkrétní pravidlo chování. V hypotéze jsou často určovány právní skutečnosti, tj. předpoklady, s nimiž je spojen vznik, změna či zánik určitých právních vztahů. Je zde rovněž vymezen okruh adresátů normy, čas a působnost.

Dispozice právní normy stanoví vlastní pravidlo chování, obsah subjektivních práv či povinností, které nastupují za předpokladu, že nastaly okolnosti

stanovené v hypotéze. Z tohoto pohledu je dispozice základem každé právní normy.

Sankce je tou částí právní normy, která stanoví nepříznivé důsledky, postih v případě porušení či nedodržení pravidla obsaženého v dispozici. Nelze si ji představovat pouze jako trest (např. peněžitý či odnětí svobody); liší se podle jednotlivých právních odvětví i druhů právních norem (např. neplatnost určitého jednání, poskytnutí satisfakce, nahrazení vzniklé škody).

V právním řádu jsou trojčlenné právní normy (obsahující všechny tři uvedené části) spíše výjimečné. Jejich jednotlivé části většinou bývají rozptýleny v rámci určitého právního předpisu (části či hlav zákona), popř. jsou obsaženy ve zcela odlišném předpisu (to se týká zejména hypotézy a dispozice na straně jedné a sankce na straně druhé). Je to dáno mj. tím, že v právním řádu existují společné hypotézy či sankce (jedna hypotéza je spojena s několika dispozicemi v různých situacích), resp. postih za porušení dispozice může být formulován v několika sankcích, které se uplatňují alternativně podle konkrétních okolností daného porušení.

Všechny tři části jsou obsaženy v ustanovení § 44 odst. 1 ZPr:
 „Výpověď může rozvázat pracovní poměr zaměstnavatel i zaměstnanec. Výpověď musí být dána písemně a doručena druhému účastníku, jinak je neplatná.“
 V rámci tohoto ustanovení lze rozlišit:

- hypotézu (výpověď může pracovní poměr rozvázat zaměstnavatel i zaměstnanec),
- dispozici (výpověď musí být dána písemně a doručena druhému účastníku),
- sankcí (jinak je neplatná).

■ 5.3 Druhy právních norem

Existuje řada druhů právních norem. V právním řádu jsou nejčastější *normy určité*, tj. takové, které přímo stanoví určité pravidlo. Podle způsobu formulace tohoto pravidla (tj. formulace dispozice) se tyto právní normy dělí na:

- a) *příkazující* (popř. zavazující), jež subjektům ukládají povinnost uskutečnit určité pozitivní jednání, příkaz chovat se určitým způsobem;

Příkazující právní normou je např. § 10 odst. 1 zákona o policii:
 „Strážník je povinen bez zbytečného odkladu oznámit policii důvodné podezření, že byl spáchán trestný čin, a podle povahy věci též zajistit místo trestného činu proti vstupu nepovolaných osob.“

b) *zakazující*, jež stanoví povinnost zdržet se určitého chování, resp. neuskutečnit určité chování vyjádřené daným zákazem;

Zakazující právní normou je např. § 466 ObčZ:

„K odmítnutí dědictví nemůže dědic připojit výhrady nebo podmínky, rovněž nemůže odmítnout dědictví jen zčásti. Taková prohlášení nemají účinky odmítnutí dědictví.“

c) *opravňující*, jež formulují určité oprávnění, tj. možnost subjektu chovat se určitým právně relevantním způsobem, aniž by však byl k tomu povinen.

Opravňující právní normou je např. § 11 ObčZ:

„Fyzická osoba má právo na ochranu své osobnosti, zejména života a zdraví, občanské cti a lidské důstojnosti, jakož i soukromí, svého jména a projevů osobní povahy.“

Vedle norem určitých se vyskytují i normy *pomocné*, které ve vztahu k normám určitým mají doplňující funkci. Patří mezi ně zejména *blanketové normy* (zmocňovací), které vyhrazuji vydání příslušné normy určitým orgánům.

Pomocnou právní normou je např. § 133b odst. 2 ZPr:

„Vláda stanoví nařízením vzhled a umístění bezpečnostních značek a zavedení signálů.“

Existují také normy *odkazující*, které se při formulaci určitého pravidla odvolávají na normy jiné (již existující), v nichž jsou některé předpoklady, resp. pojmy stanoveny či definovány.

Odkazující právní normou je např. § 274 odst. 3 ZPr:

„Kdo je zákonným zástupcem mladistvého zaměstnance, stanoví zákon o rodině (zákon č. 94/1963 Sb.).“

Rovněž *cílové* normy nestanoví určité chování v podobě příkazu, zákazu či oprávnění, nýbrž stanoví povinnost dosáhnout určitého výsledku, cíle, přičemž volba prostředků a způsobů je zpravidla ponechána na adresátu normy. Povinnost adresáta normy tedy spočívá v tom, aby se choval takovým způsobem, aby cíle bylo dosaženo.

Cílovou normou je např. § 3 ZZ:

„Státní politika zaměstnanosti směřuje k dosažení rovnováhy mezi nabídkou a poptávkou po pracovních silách, k produktivnímu využití zdrojů pracovních sil a k zabezpečení práva občanů na zaměstnání.“

Zvláštní normy obsahují pravidlo chování, avšak formulují je odlišným způsobem, neboť stanoví oprávnění, ne povinnosti. Podle způsobu, jakým je pravidlo vyjádřeno, se rozlišují zvláštní právní normy:

– *deklaratorní*, které vyjadřující principy či deklarují politické, sociálně-ekonomické, etické či jiné cíle a postuláty;

Deklaratorní právní normou je např. § 1 odst. 1 ObčZ:

„Úprava občanskoprávních vztahů přispívá k naplňování občanských práv a svobod, zejména ochrany osobnosti a nedotknutelnosti vlastnictví.“

– *definiční*, v nichž zákonodárce autoritativně stanoví obsah určitého pojmu, jak má být vykládán v procesu realizace práva;

Definiční právní normou je např. § 121 ObčZ:

„Příslušenstvím věci jsou věci, které náležejí vlastníkům věci hlavní a jsou jim určeny k tomu, aby byly s hlavní věcí trvale užívány. Příslušenstvím bytu jsou vedlejší místnosti a prostory určené k tomu, aby byly s bytem užívány. Příslušenstvím pohledávky jsou úroky z prodlení, poplatek z prodlení a náklady spojené s jejím uplatněním.“

– *operativní normy*, mezi něž patří mj. normy derogační (obsahují zrušení dosud platného předpisu) nebo kolizní (upravují výběr, volbu mezi právními úpravami předpisů různých států).

Derogační právní normou je např. § 24 MzdZ: „Zrušují se:

§ 70 odst. 2 zákona č. 334/1991 Sb., o služebním poměru policistů zařazených ve Federálním policejním sboru a Sboru hradní policie. Vyhláška č. 9/1956 Ú. l., o mzdových a některých pracovních podmínkách osob zaměstnaných v domácnosti.“

5.4 Působnost právních norem

Pod pojmem *působnost právních norem* chápeme vymezení dopadu norem z hlediska prostorového, časového, věcného či osobního.

5.4.1 Prostorová působnost právních norem

Prostorová působnost právních norem, nazývaná někdy také místní působnost, vymezuje území, na kterém právní předpis platí. Rozlišuje se působnost:

- a) celostátní (ústava, zákony, zákonná opatření, nařízení vlády, vyhlášky ministerstev, ústředních orgánů), působí na území celé ČR;
- b) exteritoriální, sahající za hranice ČR (např. prostorová působnost trestního zákona je širší);

Trestní zákon posuzuje (§ 17) trestnost činu, který byl spáchán na území republiky, takto:

„Trestný čin se považuje za spáchaný na území republiky:

- dopustil-li se tu pachatel jednání, i když porušení nebo ohrožení zájmu chráněného tímto zákonem nastalo nebo mělo nastat zcela nebo zčásti v cizině, nebo
- porušil-li nebo ohrozil-li tu pachatel zájem chráněný tímto zákonem nebo měl-li tu alespoň zčásti takový následek nastat, i když se dopustil jednání v cizině,
- prostorová působnost trestného činu se vztahuje též na trestnost činu, který byl spáchán na palubě lodi nebo letadla České republiky mimo území republiky.“

Podle § 18 TrZ překračuje prostorová působnost hranice státu, neboť stanoví, že působnost trestného činu se vztahuje na trestné činy státních občanů nebo obyvatel republiky bez státní příslušnosti, ať byly spáchány kdekoliv, tedy i v cizině. V tomto ustanovení je vyjádřena zásada personality.

- c) omezená, kterou mají vyhlášky obecních a městských zastupitelstev. Omezují se na územní obvod dané obce či města.

5.4.2 Osobní působnost právních norem

Osobní působnost právních norem vymezuje okruh možných subjektů právních vztahů. Nejčastěji se právní normy vztahují na všechny subjekty (osoby) nacházející se na území České republiky (tedy jak na občany ČR, tak na občany cizích států či osoby bez státní příslušnosti, ale pobývající v rozhodující dobu na území ČR).

Některé právní normy však upravují práva a povinnosti českých občanů, kteří se nacházejí v zahraničí, popř. osob, které mají určitý osobní či profesní status (vojáci z povolání, soudci apod.).

Normy vymezující osobní působnost obsahuje např. zákoník práce, který stanoví:

- mezi zaměstnanci a zaměstnavateli vznikají pracovněprávní vztahy (§ 1 odst. 1),
- na vztahy vyplývající z veřejné funkce se zákoník práce vztahuje, pokud to výslovně stanoví zvláštní předpisy (§ 2 odst. 1),
- na pracovněprávní vztahy státních zástupců a pracovníků státních zastupitelství a na příslušníky ozbrojených sil v činné službě se zákoník práce vztahuje, jen pokud to výslovně stanoví nebo pokud to stanoví zvláštní předpisy (§ 4),
- pracovněprávní vztahy příslušníků Sboru požární ochrany, učitelů vysokých škol, vědeckých a uměleckých aspirantů, zaměstnanců dopravy a dalších se řídí zákoníkem práce, pokud zákon nestanoví jinak (§ 5).

5.4.3 Časová působnost právních norem

Z hlediska *časové působnosti* právních norem se uplatňuje základní zásada, že právní normy obsažené v jednotlivých normativních právních aktech působí směrem do budoucnosti.

Jiná zásada stanoví, že u vydaného normativního právního aktu není v okamžiku jeho schválení známo, kdy jeho časová působnost skončí (mimo ojedinělé případy, jako např. zákon o státním rozpočtu a obdobné předpisy plánované z ekonomického hlediska s omezenou časovou působností).

Další zásadou je, že platný text právního předpisu je tvořen výchozí (původní) právní regulací, která je doplňována přijatými změnami, *novelami*. Je-li četnost těchto změn a doplňků značná i z hlediska jimi stanoveného rozsahu právní úpravy, je pravidlem, že ve Sbírce zákonů je publikováno *úplné znění* zákona.

Některé stěžejní normativní právní akty (trestní zákon, občanský zákoník) v případě zásadních změn právní úpravy (novelizace) upravují časovou působnost *výslovně v textu* předpisu.

Např. občanský zákoník v § 868 určuje:

„Pokud není uvedeno jinak, řídí se ustanoveními tohoto zákona i právní vztahy vzniklé před 1. lednem 1992. Vznik těchto právních vztahů, jakož i nároky z nich vzniklé před 1. lednem 1992 se však posuzují podle dosavadních předpisů (tj. předpisů platných v době vzniku těchto nároků).“

Ustanovení § 872 ObčZ uvádí:

„Právo osobního užívání pozemku vzniklé podle dosavadních předpisů, které trvá ke dni nabytí účinnosti zákona č. 509/1991 Sb. (novela občanského zákoníku), mění se dnem účinnosti tohoto zákona na vlastnictví fyzické osoby.“

6. Realizace práva a právní vztahy

Existence práva by byla samoučelná, kdyby právní normy, tj. závazně stanovená pravidla chování, nebyly naplňovány v praxi. Cílem působení práva ve společnosti jako normativního systému je co nejefektivnější *regulace společenských vztahů*. Na počátku tohoto procesu stojí vytvoření právních norem jako společensky žádoucího modelu chování lidí ve vzájemných vztazích (tvorba objektivního práva). Další etapou je *aplikace práva*, působení právních norem na konkrétní společenské vztahy. To představuje v jistém smyslu pokračování tvorby práva, jeho naplnění a ověření účelu (smyslu) zprostředkovaného právního vlivu, který by měl být orientován na uplatnění subjektivních práv, svobod, zájmů chráněných právem, ale i na plnění povinností všech subjektů práva.

Realizace práva představuje v jistém smyslu jeho *konfrontaci se společenskou realitou*, ukazuje život práva jako svébytný sociální jev. Jde vlastně o transformaci práva v právní jednání, o přeměnu informace „v konkrétní akci“. Přitom se jedná o dvě na sobě nezávislé „vrstvy“: existence situace regulované právem a na ni navazuje využití subjektivního práva, plnění právní povinnosti nebo výkon pravomoci (plnění práva).

Za základní formy uskutečňování práva, a tím i regulativního působení právních norem na lidské chování lze považovat:

- a) *soukromoprávní úkony* jako právní jednání fyzických či právnických osob;
- b) *veřejnoprávní akty* jako autoritativní formu realizace práva (vydávání individuálních právních aktů). Ta je prováděna státními orgány, které mají jako základní součást státního mechanismu při aplikační činnosti zvláštní postavení, dané jejich pravomocí. Lze ji považovat za tvorbu speciálních (individuálních) pravidel.

Přestože je tedy právo významným faktorem, který ovlivňuje chování lidí, nesmí se zapomínat, že nikdy nepůsobí na společenské vztahy izolovaně. Naopak, právo působí společně s dalšími normativními systémy (morálka, náboženství, politika, obyčej) a jejich vzájemné ovlivňování je většinou ambivalentní. Jisté je, že subjekt může právní normy přijmout nebo je přijmout nemusí, může se chovat v souladu s ustanovením dispozice normy nebo v rozporu s ním, nemůže je však nikdy ignorovat.

Jedním z nejvýznamnějších způsobů realizace práva je vytváření *právních vztahů*. Jedná se o takovou kategorii společenských vztahů, ve kterých osoby vystupují (přímo či zprostředkovaně) jako *nositelé subjektivních práv a povin-*

ností. Do právních vztahů se promítá abstraktní vůle zákonodárce regulovat určité společenské poměry současně s konkrétní vůlí subjektů uskutečnit své cíle. Právní vztahy mají charakter *regulativní* nebo *volní*.

Toto splyvání zájmů lze vysvětlit na příkladu nabývání vlastnictví k věci. Jedním ze způsobů jeho nabývání je uzavírání kupních smluv, což není nic jiného než vytváření právního vztahu mezi prodávajícím a kupujícím. Do něj se promítá vůle zákonodárce na stanovení takového rozsahu práv vlastníka, aby jeho vlastnictví bylo nesporné a představovalo skutečně panství vlastníka nad věcí, a také konkrétní jednání kupujícího, jenž si vybere věc, kterou chce koupit, prodávajícího, od něhož chce věc získat, a navrhne mu uzavření konkrétní smlouvy.

Nejdůležitější úlohou práva ve společnosti je usměrňování vztahů mezi lidmi, jejich *regulace*. Jednou z nejčastějších forem tohoto působení na chování fyzických osob je vytváření předpokladů, náležitostí a obsahu právního vztahu. Jde o *konkrétní* (relativní) *právní vztah*. Je to typický rys regulace v rámci soukromoprávní oblasti. Lze ji označit za pozitivní (konstruktivní) působení. Vzniká např. uzavřením smlouvy, podáním žaloby či sepsáním poslední vůle. V jiných případech právo stejného regulativního efektu dosahuje vyslovením zákazu určitého chování. Tento požadavek je formulován např. v jednotlivých skutkových podstatách trestných činů v trestním právu. Ve svých důsledcích jde o regulování chování osob, avšak za použití jiné, „negativní“ metody regulace. V případě nedodržení zákazu vzniká právní vztah, jehož účelem je realizace sankce za porušení (nedodržení) dispozice právní normy.

Kombinací předchozích postupů je situace, kdy normotvůrce stanoví určitá práva, autoritativně je garantuje (např. právo na život, svobodu, čest a jiná lidská práva) a současně zakazuje jakékoli zásahy do těchto absolutních práv. Zde jde o *absolutní právní vztah*, který se v ideální podobě realizuje (podobně jako negativní právní regulace) mimo konkrétní (relativní) právní vztahy (k ochraně svobody listovního tajemství postačí její garance obsažené v právních předpisech a občan nemusí podávat žaloby na ochranu proti možným narušitelům).

Právo tedy v zásadě reguluje chování lidí prostřednictvím právních vztahů (mohou být i výsledkem porušení zákazu stanoveného v právní normě). Přitom zpravidla nejde o vytvoření obsahu společenského vztahu, ale o zabezpečení určitého pořádku, bezpečnosti a jistoty při využívání práv a plnění povinností jednotlivými subjekty.

Co se týká *volního charakteru* právních vztahů, je zřejmé, že stanovení práv a povinností v právní normě by bylo většinou samoučelné, kdyby nekorespondovalo přenesení individuálních vůlí jednotlivců do konkrétního právního vztahu s využitím subjektivních práv obsažených v normě. Jde o pravidelný předpoklad v rámci jednoho typu právních vztahů.

Druhou skupinu (početně menší) tvoří ty právní vztahy, které vznikají nezávisle na vůli subjektu díky jejich nezbytnému spojení buď s právní událostí,